

טבת תשע"ט

בס"ד

השיעור מוקדש לעילוי נשמת מנחם אביצור בן יהודה אריה ז"ל

וידעתם כי אני ה'

(על פי שיעורים של הרב גד אלדד והרב עזרא ביק)

וקשה היה לו לשוב ולבוא לפני פרעה. לכן, מסביר הקב"ה למשה שאל לו להתייאש, אין הוא אמור לשכנע את פרעה בדבריו, שהרי הקב"ה - הוא המכביד את לב פרעה. מטרת הופעתו בפני פרעה היא דווקא לתת לפרעה את ההזדמנות 'לסרב', ובכך להצדיק את המשך המכות, שיש להן תועלת מצד עצמן.

אלא, שנראה שהסבר זה אינו עולה עם פשט הכתובים, בהם אין כל רמז לחולשה שאחזה במשה. מעבר לכך, לא ברור מדברי המפרשים מה התחדש לאחר המכה השביעית דווקא, שהוביל להתלבטויותיו של משה ולדברי ה' שבעקבותיהם.

ב. מגמת המכות העולה מפסוקים אלו אינה זהה למגמה שהופיעה עד עתה. בפסוקים שקדמו למכות שבפרשת 'וארא' בלטה המגמה להפגין את עוצמתו של הקב"ה לעיני פרעה ומצרים:

כך לפני מכת דם.

2. שמות ז', ג-ה:

"ואני אקשה את לב פרעה והרביתי את אתתי ואת מופתי בארץ מצרים: ולא ישמע אלכם פרעה ונתתי את ידי במצרים, והוצאתי את צבאתי את עמי בני ישראל מארץ מצרים בשפטים גדלים: וידעו מצרים כי אני ה' בנטתי את ידי על מצרים, והוצאתי את בני ישראל מתוכם".

כך גם קודם הסרת הצפרדע.

3. שמות ח', ו:

"ויאמר למחר, ויאמר כדברך למען תדע כי אין כה' א-לוהינו".

ואף לפני מכת הערוב.

4. שמות ח', יח:

"והפליתי ביום ההוא את ארץ גושן אשר עמי עמד עליה לבלתי היות שם ערב, למען תדע כי אני ה' בקרב הארץ".

עשר המכות מתחלקות בתורה בין שתי פרשיות שונות: 'בא' ו'וארא'. בפרשת 'וארא' מתוארות שבע המכות הראשונות, שהאחרונה שבהן היא מכת הברד, ובפרשת 'בא' שלוש האחרונות, ארבה, חשך, ובכורות. בשיעור השבוע ננסה לבחון האם החלוקה הזאת מבוססת על אבחנה בעלת משמעות מיוחדת, מעבר למעבר סתמי בין הפרשות.

"למען שייתי אותותי אלה בקרבו"

פרשתנו פותחת בקריאה של ה' למשה לשים פעמיו שוב לארמונו של פרעה. זאת, על מנת להתרות בו בטרם תבוא אליו המכה הבאה.

1. שמות י', א'-ו:

"ויאמר ה' אל משה בא אל פרעה כי אני הכבדתי את לבו ואת לב עבדיו למען שתי אתתי אלה בקרבו: ולמען תספור באזני בנך ובן בנך את אשר התעללתי במצרים ואת אתתי אשר שמתים בם וידעתם כי אני ה': ויבא משה ואהרן אל פרעה ויאמרו אליו לה אמר ה' א-להי העברים עד מתי מאנת לענות מפני שליח עמי ויעבדני: כי אם מאן אתה לשלח את עמי הנני מביא מחר ארבה בגבולך... ומלאו בתיך ובתי כל עבדיך ובתי כל מצרים אשר לא ראו אבתיך ואבות אבתיך מיום היותם על האדמה עד היום הזה ויפן ויצא מעם פרעה"

כשנעיין בפסוקים אלו נגלה כי הם מעוררים כמה קשיים:

א. מיקומם של הפסוקים במהלך הפרשיות אינו ברור. לאורך פרשת 'וארא' הופיעו שבע המכות הראשונות ללא הפסקה ביניהם. פסוקים אלו קוטעים באופן בלתי-מובן את הרצף התיאורי של המכות. שאלה זו הביאה כמה מפרשני התורה לחדש שיש בפסוקים אלו מענה לחולשת דעת שתקפה את משה. מסבירים המפרשים, שלאחר שפרעה התעלם מהמכות הראשונות ומאיומו החוזרים ונשנים של משה, הסיק משה כי אין תועלת במעשיו,

ערוב: "... השכם בבקר והתיצב לפני פרעה הנה יוצא המימה ואמרת אליו... הנני משליח בך ובעבדיך ובעמך ובבתיך את הערב" (ח, טז).

דבר: "ויאמר ה' אל משה בא אל פרעה ודברת אליו... הנה יד ה' הויה במקנך אשר בשדה" (ט, א).

שחין: "... קחו לכם מלא חפניכם פיה כבשן וזרקו משה השמימה לעיני פרעה..." (ט, ח).

ברד: "... השכם בבקר והתיצב לפני פרעה ואמרת אליו... הנני ממטיר כעת מחר ברד כבד מאד" (ט, יג).

בכל המקרים הללו, יש להופעה לפני פרעה תוכן מוגדר וברור. רק בפתיחת פרשתנו מצווה משה לבוא אל פרעה, ואין שום תוכן מיוחד להופעתו. הוא אינו מצווה להגיד לו דבר.

אמנם גם לא לכל המכות הקודמות קדמה אזהרה, אולם בפעמים שלא היתה אזהרה - משה לא נצטווה כלל לבוא אל פרעה. אצלנו מצווה משה לבוא, ולא ברור לשם מה. מיד לאחר ציווי זה, הולך משה אל פרעה ומזהיר אותו מפני מכת הארבה. אזהרה זו לא הופיעה כלל בציווי ה' למשה!

הרמב"ן (י, ב) מסביר, שיש להניח שאם משה מדבר עם פרעה, הקב"ה מסר לו קודם לכן את תוכן הדברים. גם בדברי משה אל פרעה לפני הפסקת הברד לא מופיע במפורש שה' מסר למשה מה לומר, אך ברור שמשה לא בדה את הדברים מלבו. התורה, טוען הרמב"ן, לא צריכה לחזור פעמיים - הן על הציווי והן על הקיום.

לדעת הרב ביק, דבריו של הרמב"ן מחזקים את שאלה שהצגנו לעיל: לולא היה מופיע הציווי לבוא אל פרעה, היינו מבינים שמשה אומר את דבריו בציווי ה', והתורה לא ראתה לכפול את הציווי ואת קיומו. אלא שהתורה אכן כופלת את הציווי ואת קיומו, אך באופן תמוה אין הקבלה ביניהם. הקב"ה מצווה על משה לבוא אל פרעה, ומשה מציית לציווי, אך מוסר נאום שכלל לא הוזכר בתוכן הציווי. דווקא במקום זה אנו מוצאים את ההסבר החדש למכות ולהכבדת לב פרעה באופן מאד לא צפוי.

המפגשים בין משה לפרעה

הרב ביק מסב גם את תשומת ליבנו לכך, שהחל ממכת הארבה, אנו מוצאים דגש מיוחד על כניסותיו ויציאותיו של משה מפרעה. דגש זה נראה משמעותי יותר מהצבעה על פרט שולי וטכני אודות מקומו של משה. לדעת הרב ביק יש לתיאורים אלו חשיבות עצמאית, שלא בהכרח קשורה למה לתוכן הפגישה בין משה לפרעה.

ראשית, הציווי הפותח - "בא אל פרעה", ללא שום תוכן נלווה מסוים מאת הקב"ה. לדעת הרב ביק, הרמב"ן כמובן צודק - שהקב"ה אמר, כנראה, למשה מה לומר לפרעה, אבל אף על פי כן, יש חשיבות גם לרושם העולה מהפסוק, לפיו הקב"ה לא הורה למשה מה ידבר. דווקא

בולט מאוד כי לפחות אחד ההיבטים של מכות המצרים הוא הרצון להפגיש את פרעה או מצרים עם עצם נוכחותו של הקב"ה ועם עוצמתו וגדולתו.

לעומת זאת, בפסוקים שלפני מכת הארבה בתחילת פרשתנו נאמר כפי שראינו לעיל: "ולמען תספר באזני בנך וכן את אשר התעללתי במצרים ואת אתתי אשר שמתים בם, וידעתם כי אני ה'".

כאן הדגש הוא דווקא על המסר כלפי עם ישראל. הם אמורים לחזות במעשה ה' ולספר על כך לזרעם אחריהם. **נראה כי משהו יסודי השתנה עם פתיחת פרשתנו.**

לדעת הרב עזרא ביק, המפתח להבנת המתרחש בתחילת פרשתנו נמצא, בעמידה על שוני נוסף בפסוקים. ה' מצוה למשה לבא אל פרעה, אך בלי שניתן תוכן למפגש הצפוי.

גם למכות שקדמו לארבה קדמו ציוויים למשה להתיצב לפני פרעה. להתיצבותו של משה היתה תמיד מטרה מפורשת כלשהי - להזהיר על המכה הממשמשת ובאה או לפעול את הפעולה המביאה את המכה.

5. לדוגמא (שמות ז', י"ד-ט"ז, ז' כ"ו, ח' ט"ז, ט' א, ט' י"ג):

"ויאמר ה' אל משה כַּבֵּד לֵב פְּרֹעֶה מֵאֵן לִשְׁלַח הָעָם: לֵךְ אֶל פְּרֹעֶה בְּבִקְרָא... וְאָמַרְתָּ אֵלָיו ה' אֱ-לֹהֵי הָעִבְרִים שְׁלַחְנִי אֵלֶיךָ לֵאמֹר שְׁלַח אֶת עַמִּי וְיַעֲבֹדְנִי בְּמִדְבָּר וְהִנֵּה לֹא שָׁמַעְתָּ עַד כֹּה"

"ויאמר ה' אל משה בא אל פרעה ואמרת אליו כה אמר ה' שְׁלַח אֶת עַמִּי וְיַעֲבֹדְנִי"

"ויאמר ה' אל משה השְׁכֵם בְּבִקְרָא וְהִתְיַצֵּב לִפְנֵי פְּרֹעֶה הִנֵּה יוֹצֵא הַמִּימָה וְאָמַרְתָּ אֵלָיו כֹּה אָמַר ה' שְׁלַח עַמִּי וְיַעֲבֹדְנִי"

"ויאמר ה' אל משה בא אל פרעה ודברת אליו כה אמר ה' א-לֹהֵי הָעִבְרִים שְׁלַח אֶת עַמִּי וְיַעֲבֹדְנִי"

"ויאמר ה' אל משה השְׁכֵם בְּבִקְרָא וְהִתְיַצֵּב לִפְנֵי פְּרֹעֶה וְאָמַרְתָּ אֵלָיו כֹּה אָמַר ה' א-לֹהֵי הָעִבְרִים שְׁלַח אֶת עַמִּי וְיַעֲבֹדְנִי"

נענין בפעמים הקודמות בהם נצטווה משה להופיע לפני פרעה:

לפני המכות: "בא דבר אל פרעה מלך מצרים" (ו, יא)
 "דבר אל פרעה מלך מצרים" (ו, כט)

דס: "לך אל-פרעה בבקר הנה יצא המימה... הנה אנכי מכה במטה אשר בידי על המים אשר ביאר ונהפכו לדם..." (ז, טו-יז).

צפרדע: "ויאמר ה' אל משה בא אל פרעה ואמרת אליו... הנה אנכי נגף את כל גבולך בצפרדעים" (ז, כו).

כינים: "ויאמר ה' אל משה אמר אל אהרן נטה את מטך והך את עפר הארץ..." (ח, יב).

עצמו). החל ממכת הארבה, נפתח מאבק כוחות בין רצונו של פרעה לבין רצונו של משה, ובמאבק זה עתיד משה לנצח בעזרת נסיו של הקב"ה.

מעימות לאומי לעימות אישי

כדי להעמיק במשמעות העימות בין פרעה למשה, הרב ביק מציע להתבונן על הסיפור מנקודת מבט רחבה יותר. בתחילת פרשת 'וארא' משה מוצג דרך המשקפיים של 'הייחוס היהודי' כדי להחזיר את משה מזהותו כנסיך מצרים אל הזהות כאחד מישראל, נציג מו השורה של עם ישראל. בכך שמשה מופיע כצאצא של בני ישראל מלמדת התורה שמשה פועל כדוברו של הקב"ה ולא כאדם עצמאי. אילן היוחסין המגיע בסופו של דבר עד משה ואהרן מוריד מערכו האישי של משה - משה כאישיות פרטית כאילו נבלע בתוך עם ישראל כולו, ומה שחשוב הוא המסר שהוא מביא עמו, מסר מאת ה' א-לוקי ישראל.

לעומת זאת, עם פתיחתה של פרשת 'בא' הדברים משתנים, והמסר שמשה נושא עמו נדחק הצידה. הסיבה לכך היא פשוטה: פרעה לעולם לא ישתכנע מן המסר, שהרי הקב"ה מקשה את לבו. לדעת הרב ביק, מטרת השיחות אינה לשכנע את פרעה או לתקשר אותו, אלא להתעמת איתו.

לדעת הרב ביק, הסיבה ליצירת עימות אישי כזה, ניתנת על ידי הקב"ה בדבריו אל משה: "ויאמר ה' אל משה - בא אל פרעה, כי אני הכבדתי את לבו ואת לב עבדיו למען שתי אתתי אלה בקרבו. ולמען תספר באזני בנך ובן בנך את אשר התעללתי במצרים ואת אתתי אשר שמתי בס, וידעתם כי אני ה'".

מטרת התוכנית כולה היא - למען תדע כי אני ה'. הדמות שבעצם ניצבת מול פרעה אינה משה אלא הקב"ה. לכן גם כשמגיעה המכה האחרונה - מכת בכורות, נעולים היהודים בבתיהם והקב"ה עצמו עובר בתוך מצרים, כפי שמדגישים חז"ל בהגדה של פסח: "ועברתי בארץ מצרים - אני ולא מלאך; והכיתי כל בכור - אני ולא שרף; ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים - אני ולא שליח. אני ה' - אני הוא ולא אחר".

לנוכח הדגשת נוכחותו הבלעדית של הקב"ה, מפתיע כי בהקדמה למכת בכורות לא כל כך ברור מי עומד במרכז הפסוקים: "ויאמר משה - כה אמר ה', כחצת הלילה אני יוצא בתוך מצרים. ומת כל בכור בארץ מצרים... וירדו כל עבדיך אלה אלי והשתחו לי לאמר צא אתה וכל העם אשר ברגליך ואחרי כן אצא, ויצא מעם פרעה בחרי אף". הפסוקים פותחים ב"אני יוצא בתוך מצרים". ברור שהכוונה היא לקב"ה, שהוא הדובר ("כה אמר ה'"). לעומת זאת, בסוף הנאום נראה שהנושא הוא דווקא

לאחר שקיבלנו את דבריו של הרמב"ן, עלינו להסביר את המבנה הייחודי של הפסוק. התחושה העולה מהפסוק היא שהפעם יש חשיבות לביקור עצמו, ללא קשר לתוכן הנאום של משה.

הרושם הזה מתחזק לאורך תיאור המכות הבאות. אנו מוצאים כמה פעמים שיש דגש מיוחד על עצם בואו של משה אל פרעה או על היציאה ממנו:

א. לאחר ההזהרה על הארבה: "ויפן ויצא מעם פרעה" (י, ו).

ב. לאחר ששמע את חששותיו של עבדיו, פרעה קורא אליו את משה ושב ומשלחו מעמו: "ויגרש אתם מאת פני פרעה" (י, יא).

ג. משה נקרא אל פרעה לאחר מכת הארבה, ואחר כך יוצא מעמו: "ויצא מעם פרעה ויעתר אל ה'" (י, יח).

ד. פרעה קורא למשה תוך כדי מכת החושך, ולאחר שהוא ממשיך בסירובו לשלח את ישראל על מקניהם - הוא מגרשו מעל פניו: "ויאמר לו פרעה - לך מעלי, השמר לך, אל תסף ראות פני כי ביום ראתך פני תמות. ויאמר משה - כן דברת, לא אסף עוד ראות פניך".

ה. לפני שעוזב משה את פרעה, הוא מעביר לו את המסר האחרון מאת ה', על מכת הבכורות המשמשת ובאה. אזוהרה זו מסתיימת במשפט: "וירדו כל עבדיך אלה אלי והשתחו לי לאמר צא אתה וכל העם אשר ברגליך ואחרי כן אצא, ויצא מעם פרעה בחרי אף". המעגל שנפתח ב"בא אל פרעה" נסגר ב"ויצא מעם פרעה בחרי אף".

ו. הסצינה האחרונה בהתמודדות של משה מול פרעה, מוכרת ודאי לכולנו.

6. שמות י"ב, ל-לא:

"ויקם פרעה לילה, הוא וכל עבדיו וכל מצרים, ותהי צעקה גדלה במצרים, כי אין בית אשר אין שם מת: ויקרא למשה ולאהרן לילה, ויאמר - קומו צאו מתוך עמי גם אתם גם בני ישראל"

המדרש (מובא ברש"י, יא, ח) לומד מדבריו של משה "לא אוסף עוד ראות פניך", שפרעה הוא שבא לביתו של משה כדי להתחנן בפניו שבני ישראל יצאו ממצרים. יש כאן סגירת מעגל נוספת: מה שהתחיל בביאתו של משה אל פרעה, מסתיים בביאתו של פרעה אל משה.

לדעת הרב ביק, הציווי לבוא אל פרעה מבטא את העובדה שהחל ממכת הארבה, העימות בין משה לפרעה הופך להיות עימות אישי. הקב"ה מצווה על משה לבוא אל פרעה ולהעמידו במבחנים קשים. התוכן המדויק של דברי משה הופך להיות משני, כשבמרכז עומדת עצם הופעתו האישית של משה מול פרעה. כך גם עולה מדברי משה לפרעה: "וירדו כל עבדיך אלה אלי והשתחו לי" (רש"י מבאר ש'עבדיך' היא ביטוי כבוד המכוון לפרעה)

פרעה, כך נדמה, זיהה גם הוא את השינוי שהתחולל אצל משה. בתחילה הוא מתייחס למשה בבוז: "למה משה ואהרן תפריעו את העם ממעשיו, לכו לסבלותיכם" (ה), (ד). לאחר מכן הוא מגלה כלפיו כבוד, אך עד עתה לא מצינו שהוא מרגיש מאוים ע"י משה. רק בשלב זה מגיב פרעה בפחד ובכעס, שהם ביטוי לתחושת האיום שהוא חש. לכן גם פרעה משיב למשה באיום אישי: "כי ביום ראותך פני תמות". משה מגיב גם הוא באופן אישי, ולאחר שהוא מוסר את האזהרה על המכה הניצחת - הוא עוזב בכעס.

ועדיין נשאלת השאלה: מה משמעותה של הזדהותו של משה עם הקב"ה? לדעת הרב ביק, התשובה לכך ניתנת בדברי ה', "וידעתם כי אני ה'". משפט זה כולל בתוכו שתי משמעויות: אחת היא כלפי עם ישראל כולו, כפי שמעידה לשון הרבים שבפסוק: "וידעתם". אך לדעת הרב ביק יש כאן משמעות נוספת, כלפי משה עצמו. הפסוקים מדברים גם בלשון יחיד: "ולמען תספר באזני בנך ובן בנך את אשר התעללתי במצרים ואת אותי אשר שמתני בס...". למשה, כך רמוז, יהיה סיפור אישי לספר. הוא חווה הזדהות אישית עם מלחמתו של הקב"ה בפרעה. הרגע בו התעלה משה למצב של הזדהות מלאה עם מאבקו של הקב"ה, הוא הרגע בו הפך משה למשהו שמעבר למנהיג אנושי פשוט, זהו הרגע בו מתחיל משה להיות 'איש א-לוקים' שעתידי להוריד תורה מהר סיני.

הרב גד אלדד עומד על נקודה יחודית נוספת בתחילת פרשתנו, עד כה, דבר ה' למשה התמקד בקריאה להתייבב לפני פרעה ולהתרות בו. טרם המכה הראשונה אנו מוצאים בפעם הראשונה דיבור המתייחס לתמונת המצב.

8. שמות ז', י"ד-ט"ו:

"וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה כִּבְד לֵב פְּרַעֲה מֵאֵן לְשַׁלַּח הָעָם. לֵךְ אֶל פְּרַעֲה בְּבַקֵּר..."

כיוון שאנו בשלב בו טרם החל ה' להפליא מכותיו במצרים, ניתן להבין את מקומו של משפט ההקדמה. ה' מנמק את ההכרח להתחיל להכות במצרים, בכך שהערוצים האחרים לא הביאו לתוצאות הרצויות. ברם, אנו מוצאים פעם נוספת בה ה' מוסיף דברים למשה, המתייחסים לתמונת המצב העכשווית. בפרשתנו, טרם נשלח משה להתרות על מכת הארבה, נאמר.

שמות י', א'-ב':

"וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה בֹּא אֶל פְּרַעֲה כִּי אֲנִי הַכְּבִידְתִּי אֶת לְבָבוֹ וְאֶת לֵב עֲבָדָיו לְמַעַן שְׁתִּי אֶתֵּי אֶלָּה בְּקִרְבּוֹ: וְלִמְעַן תִּסְפָּר בְּאָזְנֵי בְנֵךְ וּבֶן בְּנֵךְ אֶת אֲשֶׁר הִתְעַלְלִיתִי בְּמִצְרַיִם וְאֶת אֶתֵּי אֲשֶׁר שְׁמַתִּי בָּם וַיִּדְעֶתֶם כִּי אֲנִי ה' "

משה: "והשתחוּ ל... ואחרי כן אצא" (כך לפחות הבין פרעה, כשקרא למשה ולאחרן ואמר להם "קומו צאו מתוך עמיי"). מיהו, אפוא, הדובר - הקב"ה או משה? לדעת הרב ביק, שורות אלו הן דו משמעיות באופן מכוון. אכן, הקב"ה הוא המדבר, ובסופו של דבר התרפסותו של פרעה היא בפני הקב"ה. אך רעיון זה בא לידי ביטוי ממש דרך דמותו של משה רבנו. פרעה מחפש את משה באותו הלילה, ובכך משפיל עצמו בפניו, וכך מתבטאת בעצם השפלתו של פרעה בפני הקב"ה. פרעה, שהחל את שיחותיו עם משה ב"מי ה' אשר אשמע בקולו?", יורד אליו ומשתחוה לפניו, ובכך מכיר בא-לוקיו.

ועדיין חוזרת השאלה: וכל זה - למה? על מנת לענות על שאלה זאת מציע הרב ביק, לחזור לתחילת פרשתנו. המכות האחרונות לא נצרכות כדי שפרעה יכיר בנוכחותו ובעוצמתו של הקב"ה, מכיוון שמטרה זו הושגה כבר במכות הראשונות.

7. הרב ביק:

כעת המטרה היא כלפי משה עצמו: "וידעתם כי אני ה'". משה אמור לחוות באופן הישיר ביותר את המאבק שבין הענקים, בין דברו של הקב"ה לבין כוחו של האדם, של הקיסרים ושליטים. הקב"ה מחזק את לב פרעה באופן א-לוקי, ובכך הופך אותו לישות המכילה הרבה מעבר למה שאדם סופי ומוגבל יכול להכיל, ומול דמות כזו מציג הקב"ה את עוצמתו. במאבק זה צפו מן הצד גם המצרים וגם עם ישראל, אך משה נדרש חוות אותו באופן ישיר. משה הופך מנציג של עם ישראל הנושא את דבר ה' לנציגו - ממלא מקומו - של הקב"ה בעצמו. בכך הוא מזוהה באופן חי ומוחשי עם דבר ה' הגובר על רצונו של השליט האנושי בעל הכוח והעוצמה. הפרשה שמה במרכז במכוון את מאבקו האישי של משה מול פרעה, כדי שמשה ירגיש באופן אישי את מעורבותו של הקב"ה במאבק. בסופו של דבר, את השלב האחרון במאבק מבצע הקב"ה בעצמו, ואפילו משה מחכה בביתו בזמן שה' יוצא בתוך מצרים ומכניע את פרעה.

הרגע בו התרחש השינוי בעמדתו של משה, מנציג של עם ישראל לנציג של הקב"ה בעצמו, התחולל לדעת הרב ביק בפסוק "ויצא מעם פרעה בחרי אף" (יא, ח). הכעס והרגשת העלבון של משה על פרעה נובע מהזדהותו הגמורה עם הקב"ה, שנלחם בפרעה והכה בו. עד נקודה זו, לא מצאנו תגובה ספונטנית כל כך חריפה מצדו של משה, למרות כל אמירותיו הקשות של פרעה. תגובתו הרגשית של משה מלמדת על הזדהות מלאה עם הקב"ה במאבקו מול פרעה.

וְנִתְּנִי אֶת יָדִי בְּמִצְרַיִם

משלב זה, תופסת העלילה קצב חדש, וההתנהלות כלפי פרעה עולה מדרגה. וה' מכה את פרעה ומצרים במכות שמסבים נזק למצרים. היאור הופך לדם, צפרדעים מופיעים, כינים שורצות ועוד. אנו מוצאים את עצמנו במעגל אירועים שחוזר על עצמו. ה' מכה את מצרים, אז פרעה נרתם לבקש כל דרך אפשרית לסיים את אסון הטבע שנפל על מצרים. לעתים הוא אף מבטיח שישלח את ישראל מארצו. הסבל נפסק, ופרעה שב לעמוד בסירובו.

חשוב להדגיש שבמסכת אירועים זו נוטלים חלק פרעה, משה ו-ה', ואילו בני ישראל, לעומת זאת, נעלמו מן התמונה. האם ניתן לשער את התחושות בקרב העם הצופה במתרחש?

מובן מאליו שעם ישראל חשו במתרחש סביבם. יש להניח, שברגע שהתבצעה עליית מדרגה תחושתם אף הוקלה. אמנם יש לתהות, איך ליוו את התפתחות התהליך "השגרת" בדמות התראה, מכה, הבטחות שווא, הסרת המכה וסירוב. האם במשך הזמן לא התגנב לליבם חשש שהמאמץ לא יישא פרי? מהו פשר ההתנהלות הזו ביחס למכות? יש להניח, שבמהלך המכות העם פונה למשה לקבל כל פיסת מידע אפשרית, ומשה מדווח לעם על השתלשלות העניינים בינו לפרעה. אמנם, לאיש לא ידוע, עד מתי מעגל אירועים זה אמור להימשך.

לאחר מכת הערוב, משה נותן ביטוי לאכזבה מהתנהלותו ההפכפכה של פרעה, ועדיין ללא הועיל.

13. שמות ח', כ"ד-כ"ח:

"וַיֹּאמֶר פְּרַעֲה אֲנֹכִי אֲשַׁלַּח אֶתְכֶם וּזְבַחְתֶּם לַה' א-להיכם בְּמִדְבָּר רַק הֲרַחֵק לֹא תִרְחִיקוּ לְלַכֵּת הֶעֱתִירוּ בְּעַדִּי: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה הִנֵּה אֲנֹכִי יוֹצֵא מֵעַמְּךָ וְהֶעֱתַרְתִּי אֵל ה' וְסָר הָעֶרֶב מִפְּרַעֲה מֵעַבְדֶּיךָ וּמֵעַמּוֹ מִחֹר רַק אֵל יִסֹּף פְּרַעֲה הַתֵּל לְבַלְתִּי שַׁלַּח אֶת הָעָם לְזַבַּח ל-ה': וַיֹּצֵא מֹשֶׁה מֵעַם פְּרַעֲה וַיַּעֲתֵר אֵל ה': וַיַּעַשׂ ה' כְּדִבְרֵי מֹשֶׁה וַיִּסָּר הָעֶרֶב מִפְּרַעֲה מֵעַבְדֶּיךָ וּמֵעַמּוֹ לֹא נִשְׁאַר אֶחָד: וַיִּכְבַּד פְּרַעֲה אֶת לְבָבוֹ גַם בַּפֶּעַם הַזֹּאת וְלֹא שַׁלַּח אֶת הָעָם"

בְּעִבּוֹר זֹאת הָעֵמֶדְתִּיךָ

באווריה זו מגיעה מכת הברד. בסמוך למכה זו, ה' פונה בנאום משמעותי לפרעה, בו לראשונה חושף טפח מהחשיבה המסתתרת מאחורי המאורעות.

14. שמות ט', י"ג-ט"ז:

"וַיֹּאמֶר ה' אֵל מֹשֶׁה הֲשִׁיבֵם בְּבִקְרָה וְהִתְיַצַּב לִפְנֵי פְרַעֲה וְאָמַרְתָּ אֵלָיו כֹּה אָמַר ה' א-להי העֲבָרִים שַׁלַּח אֶת עַמִּי וַיַּעֲבְדֵנִי: כִּי בַּפֶּעַם הַזֹּאת אֲנִי שַׁלַּח אֶת כָּל מַגְפְּתֵי אֵל לְבָדְךָ וּבְעַבְדֶּיךָ וּבְעַמְּךָ בְּעִבּוֹר תִּדְעֵה כִּי אֵין כְּמוֹנִי בְּכָל הָאָרֶץ: כִּי

והתמיהה עלה מאליה: מה טעם דווקא בנקודה זו נזקק ה' לייחד שוב את הדיבור למשה, ביחס לתמונת המצב העכשווית? לשם כך, מציע הרב גד אלדד, עלינו לאמץ זווית ראייה חדשה על התנהלות מכות מצרים.

וְאֲנִי יַדְעֵתִי כִּי לֹא יִתֵּן אֶתְכֶם מִלֶּךְ מִצְרַיִם לְהִלָּךְ

במעמד הסנה, מודיע ה' למשה על כוונתו לגאול את עמו ממצרים, ואף עומד על הקשיים הצפויים בדרך כמו גם פתרונו.

9. שמות ג', ט"ז-כ':

"לֵךְ וְאֶסְפֹּת אֶת זַקְנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם ה' א-להי אֲבֹתֵיכֶם נִרְאָה אֵלַי א-להי אֲבֹתֵיכֶם וְיָצִיחַ אֶתְכֶם וְיַעֲקֹב לֵאמֹר פֶּקֶד פְּקַדְתִּי אֶתְכֶם וְאֶת הָעֲשׂוֹי לְכֶם בְּמִצְרַיִם... וְשָׁמְעוּ לְקִלְכָּד וּבִאֲתָתְךָ וְזַקְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל מִלֶּךְ מִצְרַיִם וְאָמַרְתֶּם אֵלָיו ה' א-להי העֲבָרִים נִקְרָה עָלֵינוּ וְעַתָּה נִלְכָּה נָא דַרְךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים בְּמִדְבָּר וְנִזְבַּחַה לְה' א-להינו: וְאֲנִי יַדְעֵתִי כִּי לֹא יִתֵּן אֶתְכֶם מִלֶּךְ מִצְרַיִם לְהִלָּךְ וְלֹא בִּיד חֲזָקָה: וְשַׁלַּחְתִּי אֶת יָדִי וְהִכִּיתִי אֶת מִצְרַיִם בְּכָל נִפְלְאוֹתַי אֲשֶׁר אַעֲשֶׂה בְּקִרְבּוֹ וְאַחֲרַי כֵּן יִשַׁלַּח אֶתְכֶם"

הדברים פעלו את פעולתם, והעם מקבל את בשורת הגאולה בהודיה ובהשתחויה.

10. שמות ד', כ"ט-ל"א:

"וַיִּלָּךְ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וַיֹּאסְפוּ אֶת כָּל זַקְנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל: וַיִּדְבְּרוּ אֶהֲרֹן אֶת כָּל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' אֵל מֹשֶׁה וַיַּעַשׂ הָאֵתָת לְעֵינֵי הָעָם: וַיֹּאמְרוּ הָעָם וַיִּשְׁמְעוּ כִּי פֶקֶד ה' אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְכִי רָאָה אֶת עֵינֵם וַיִּקְדּוּ וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ"

אמנם, המפגש הראשוני עם פרעה לא צלח ומצב העם במצרים הורע. וכתוצאה מכך, החלו מופנות תלונות לעבר משה ואהרן. כתגובת שרשרת, תלונות אלו הועברו לה' בדברי משה אליו.

11. שמות ה', כ'-כ"ג:

"וַיִּפְגְּעוּ אֶת מֹשֶׁה וְאֶת אַהֲרֹן נֹצְבִים לְקִרְאוֹתְכֶם בְּצֵאתְכֶם מֵאֶת פְּרַעֲה: וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם יֵרָא ה' עֲלֵיכֶם וַיִּשְׁפֹּט אֲשֶׁר הִבְאִשְׁתֶּם אֶת רִיחֹנוּ בְּעֵינֵי פְרַעֲה וּבְעֵינֵי עַבְדֶּיךָ לְתֵת חֶרֶב בְּיָדְכֶם לְהַרְגֵנוּ: וַיֹּשֵׁב מֹשֶׁה אֵל ה' וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי לְמָה הִרְעַתָּה לְעַם הַזֶּה לְמָה זֶה שַׁלַּחְתָּנִי: וּמֵאֵז בָּאתִי אֵל פְּרַעֲה לְדַבֵּר בְּשִׁמְךָ הִרַע לְעַם הַזֶּה וְהַצַּל לֹא הִצַּלְתָּ אֶת עַמְּךָ"

לדעת הרב אלדד, בתגובתו לדברים, ה' קובל על חוסר הסבלנות שמפגין משה לתהליך, שחלחל אליו דרך תלונות העם.

12. שמות ו', א':

"וַיֹּאמֶר ה' אֵל מֹשֶׁה עַתָּה תִּרְאֶה אֲשֶׁר אַעֲשֶׂה לְפְרַעֲה כִּי בִיד חֲזָקָה יִשַׁלַּח וּבִיד חֲזָקָה יִגְרָשֶׁם מֵאֶרְצוֹ"

אך למראית עין נדמה, שהמאבק עדיין בעיצומו, אך לא כך הם פני הדברים.

היה נראה, שבכוחה של טענה זו עצמה, לפזר את הערפל שהאפיל על התפתחות התהליך. אמנם בטענה זו אין חידוש, שהרי טרם התחילו המכות, יידע ה' על אפשרות כזו.

18. שמות ז', א'-ה':

"וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה רְאֵה נִתְתִּיךָ אֱלֹהִים לְפָרְעָה וְאַהֲרֹן אַחִיךָ יִהְיֶה נְבִיאֲךָ: אֵתְּהָ תְדַבֵּר אֵת כָּל אֲשֶׁר אֶצְוֶה וְאַהֲרֹן אַחִיךָ יְדַבֵּר אֶל פָּרְעָה וְשִׁלַּח אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ: וְאֲנִי אֶקְשֶׁה אֶת לֵב פָּרְעָה וְהִרְבִּיתִי אֶת אֲתֹנִי וְאֶת מוֹפְתֵי בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם: וְלֹא יִשְׁמַע אֲלֵכֶם פָּרְעָה וְנִתְתִּי אֶת יָדִי בְּמִצְרַיִם וְהוֹצֵאתִי אֶת צְבָאתִי אֶת עַמִּי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּשַׁפְטִים גְּדֹלִים: וַיִּדְעוּ מִצְרַיִם כִּי אֲנִי ה' בְּנִתְתִּי אֶת יָדִי עַל מִצְרַיִם וְהוֹצֵאתִי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם"

יתירה מזו, דווקא קריאה משולבת של פסוקים אלו עם פרשתנו, יבהירו ביותר את נסיבות המשבר בו שרוי התהליך. בתום ההתראה על מכת הארבה, יצא משה בחרי אף מלפני פרעה. בשלב זה, אנו עדים לראשונה להתערבות של עבדיו בהחלטותיו.

19. שמות י', ז':

"וַיֹּאמְרוּ עֲבָדֵי פָּרְעָה אֵלָיו עַד מַתִּי יִהְיֶה זֶה לָנוּ לְמוֹקֵשׁ שִׁלַּח אֶת הָאֲנָשִׁים וַיַּעֲבְדוּ אֶת ה' אֱ-לֹהֵיהֶם הַטָּרִם תִּדְעַ כִּי אֲבָדָה מִצְרַיִם"

נראה, שהמקרא מציין בפנינו עובדה זו דווקא בשלב זה, לאחר מכת הברד, כדי להעמיד אותנו על העובדה, שמטרת המכות המוצהרת כבר הושגה. ה' ביקש שמצרים ידעו מיהו ה'. לראשונה, אנו לומדים כי לא רק פרעה יודע אלא גם עבדיו ומצרים כולה. אם כן, המכות השיגו את כל מטרתן.

לדעת הרב אלדד, יש להניח, שלהלך רוח זה של המצרים היו ערים גם בני ישראל. דווקא מתוך כך, תחושת ה"אין מוצא" מתחזקת. מהו, אם כן, המסר החדש אותו מבקש ה' למסור כדי להסביר את התעכבות התהליך?

וַיִּדְעֶתֶם כִּי אֲנִי ה'

נראה שהנקודה החדשה בדברי ה' היא, שהמכות לא נועדו רק למען ידעו מצרים מיהו ה'. המכות מכוונות אף לבני ישראל, למען ידעו את ה'. (שם א'-ב')

"וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה בֹּא אֶל פָּרְעָה כִּי אֲנִי הַכְּבֹדְתִי אֶת לְבָבוֹ וְאֶת לֵב עֲבָדָיו לְמַעַן שְׁתִּי אֶתְנִי אֵלָה בְּקִרְבּוֹ: וְלִמְעַן תִּסְפָּר בְּאָזְנֵי בְנֵי וְבָן בְּנֵךְ אֶת אֲשֶׁר הִתְעַלְלֵתִי בְּמִצְרַיִם וְאֶת אֲתֹנִי אֲשֶׁר שְׁמַתִּי בָם וַיִּדְעֶתֶם כִּי אֲנִי ה' "

לשם הבנת נקודה זו, מציע הרב אלדד, לחזור לתחילת הסיפור. משה נקרא לגאול את העם ממצרים, ומוסר לעם את בשורת גאולתו המתקבלת בשמחה ובמפגן אמונה.

עֵתָה שְׁלַחְתִּי אֶת יָדִי וְאֶךְ אוֹתְךָ וְאֶת עַמְךָ בְּדָבָר וְתִכְחַד מִן הָאָרֶץ: וְאוֹלָם בְּעִבּוֹר זֹאת הָעֲמֻדָתִיךָ בְּעִבּוֹר הָרֵאֲתֶךָ אֶת כְּחִי וְלִמְעַן סַפֵּר שְׁמִי בְּכָל הָאָרֶץ"

כאן לראשונה, מגלה ה' שבעצם מכת הדבר הייתה אמורה להיות האחרונה, והייתה ממיטה כליה על מצרים. ברם, הוא הותיר אותם בחיים, מתוך מגמה להביא את פרעה ועמו להכרה בגדולתו העילאית של ה', למען יספרו זאת בכל הארץ.

כעת, אומר ה', הגיע הזמן לפרוע את החוב, וליישם את הדברים. ה' מכריז שבפעם הזו הוא שולח בו את מכת המכות, את 'כל מגפותיו', באמצעותה יכיר לדעת שאין כמוהו בכל הארץ. נאום זה מכוון את שומעיו לציפייה, שמכת הברד תהייה המכה המסכמת. אכן, הברד גרם לתגובה יוצאת דופן מצד פרעה.

15. שמות ט' כ"ז-כ"ח:

"וַיִּשְׁלַח פָּרְעָה וַיִּקְרָא לְמֹשֶׁה וְלְאַהֲרֹן וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם הֲטָאתִי הַפֶּעַם ה' הַצְּדִיק וְאֲנִי וְעַמִּי הַרְשָׁעִים: הֲעֵתִירוּ אֵל ה' וְרַב מְהִיֵּת קִלְת־א־לֵהִים וּבְרַד וְאֲשַׁלְּחָה אֶתְכֶם וְלֹא תִסְפּוּן לְעַמְדִּי"

אין זו הפעם הראשונה שפרעה מבטיח לשלח את העם, אך זוהי הפעם הראשונה בה הודה באשמתו.

לכאורה, אם כן, המאבק הוכתר בהצלחה. פרעה מכיר ב-ה' ומכיר באשמתו על שהעז פניו נגדו, ומתוך כך משלח את העם. אך אל מול האופוריה האוחזת בכולם, השגרה המוכרת שוב מוטחת בפנינו.

16. שמות ט' ל"ה:

"וַיִּחְזַק לֵב פָּרְעָה וְלֹא שִׁלַּח אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה' בְּיַד מֹשֶׁה"

קל לשער את האכזבה העמוקה שהתפשטה במחנה בני ישראל. לא מדובר בסבב האירועים הרגיל. ה' עצמו נסך משמעות אחרת במכה זו, ועדיין התהליך לא התקדם. בשלב זה, מתבקש ש-ה' יבאר את מהלכיו. לכן לדעת הרב אלדד, יש צורך בפנייה הנדירה למשה, עליה הצבענו בפתחת דברינו.

כִּי אֲנִי הַכְּבֹדְתִי אֶת לְבָבוֹ

בפניה למשה אומר הקב"ה.

17. שמות י', א'-ב':

"וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה בֹּא אֶל פָּרְעָה כִּי אֲנִי הַכְּבֹדְתִי אֶת לְבָבוֹ וְאֶת לֵב עֲבָדָיו לְמַעַן שְׁתִּי אֶתְנִי אֵלָה בְּקִרְבּוֹ: וְלִמְעַן תִּסְפָּר בְּאָזְנֵי בְנֵי וְבָן בְּנֵךְ אֶת אֲשֶׁר הִתְעַלְלֵתִי בְּמִצְרַיִם וְאֶת אֲתֹנִי אֲשֶׁר שְׁמַתִּי בָם וַיִּדְעֶתֶם כִּי אֲנִי ה' "

כלומר, ה' 'לוקח אחריות' בתור הגורם המניע מאחורי הכבדת ליבו של פרעה. הוא קובע שבעצם המאבק כבר הוכרע, ופרעה כבר מזמן מוכן לשלח את ישראל. תורף הנאום הוא, שבמסגרת התהליך משולבות מטרות נוספות שבהן מעוניין ה', שעדיין לא הושלמו. מסיבה זו

שמות ד', לי-ל"א :

שם י', ב' :
 "וּלְמַעַן תִּסְפָּר בְּאֲזְנֵי בְנֵי וְבָן בְּנֵד אֶת אֲשֶׁר הִתְעַלְלֹתִי
 בְּמִצְרַיִם וְאֶת אֶתְנִי אֲשֶׁר שָׁמַתִּי בָם וַיִּדְעֶתֶם כִּי אֲנִי ה'"

"וַיִּדְבֹר אֶהְרֹן אֶת כָּל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' אֶל מֹשֶׁה
 וַיַּעַשׂ הָאֵתָת לְעֵינֵי הָעָם: וַיֵּאמְרוּ הָעָם וַיִּשְׁמְעוּ כִּי פָקַד ה'
 אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְכִי רָאָה אֶת עֲנָנִים וַיִּקְדּוּ וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ"
 מחוזק מאמונם של העם, הוא מופיע לפני פרעה, אך
 תגובתו מתגרה ומתעלמת.

שמות ה', ב' :

"וַיֹּאמֶר פְּרַעֲה מִי ה' אֲשֶׁר אֲשַׁמְעֵ בְקִלּוֹ לְשַׁלַּח אֶת יִשְׂרָאֵל
 לֹא יָדַעְתִּי אֶת ה' וְגַם אֶת יִשְׂרָאֵל לֹא אֲשַׁלַּח"
 מפנה זה גורם לתגובת שרשרת מצד בני ישראל עצמם,
 כאשר הם עצמם מטיילים ספק בתהליך המתרחש
 לעיניהם.

שמות ה', כ'-כ"ג :

וַיִּפְגְּעוּ אֶת מֹשֶׁה וְאֶת אֶהְרֹן נֹצְבִים לִקְרֹאתֶם בְּצִאתְכֶם
 מֵאֶת פְּרַעֲה: וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם יְרֵא ה' עֲלֵיכֶם וַיִּשְׁפֹּט אֲשֶׁר
 הִבְאִשְׁתֶּם אֶת רִיחֹנוּ בְּעֵינֵי פְרַעֲה וּבְעֵינֵי עֲבָדָיו לְתֵת חֶרֶב
 בְּיָדָם לְהַרְגֵנוּ: וַיֹּשֶׁב מֹשֶׁה אֶל ה' וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי לְמָה
 הִרְעַתָּה לָעָם הַזֶּה לְמָה זֶה שָׁלַחְתָּנִי: וַיֹּמַאֲז בְּאֶתִּי אֶל
 פְּרַעֲה לְדַבֵּר בְּשִׁמְךָ הַרַע לָעָם הַזֶּה וְהַצַּל לֹא הִצַּלְתָּ אֶת
 עַמְּךָ"

כתוצאה מכך, ה' מבצע מינוי מחודש של משה, ובו הוא
 מתאר את המטרה הסופית של יציאת מצרים.

20. שמות ו', ו-ט' :

"לָכֵן אָמַר לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲנִי ה' וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִתַּחַת
 סִבְלוֹת מִצְרַיִם וְהִצַּלְתִּי אֶתְכֶם מֵעַבְדֹתֶם וְגִאֲלֹתִי אֶתְכֶם
 בְּזְרוּעַ נְטוּיָה וּבְשִׁפְטִים גְּדֹלִים... וַיִּדְעֶתֶם כִּי אֲנִי ה' א-
 לֵהֵיכֶם הַמוֹצִיא אֶתְכֶם מִתַּחַת סִבְלוֹת מִצְרַיִם: וְהִבְאִיתִי
 אֶתְכֶם אֶל הָאָרֶץ... וְנָתַתִּי אֶתְהָ לְכֶם מוֹרְשָׁה אֲנִי ה':
 וַיִּדְבֹר מֹשֶׁה כֵּן אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא שָׁמְעוּ אֶל מֹשֶׁה מִקְּצֵר
 רוּחַ וַיַּעֲבֹדָה קִשָּׁה"

כעת, בני ישראל כבר לא מגיבים בהודיה והשתחויה,
 אלא בהתחמקות, בתירוץ העבודה הקשה. אם אמונתם
 בבשורת הגאולה מתנפצת בקושי הראשון, ניתן להניח
 שמראש לא הייתה כה חסונה. ממילא, על ה' להוכיח את
 עצמו לא רק לעיני מצרים אלא גם לעיני עם ישראל.

ה' מסמן את אופן הפתרון באמצעות אותו התיב בו
 התפתחה הבעיה, בכיוון ההפוך. הכנעת מצרים משמשת
 אמצעי לקנות את אמונו של העם.

כעת מתברר, שהכנעת מצרים איננה מטרה לכשעצמה,
 אלא המוקד הוא דווקא חיזוק אמונתם של ישראל ב-ה'.
 במקום שישאל ימותנו בדממה מתוחה להחדרת
 ההכרה בלב מצרים על חוזקו של ה', הם נקראים
 להפנים זאת בעצמם, וכך יביאו עליהם את גאולתם.
 דברי ה' למשה – "וידעתם כי אני ה' " - טרם מכת
 הארבה, מהווים ציטוט מנאום הפתיחה למכות, אך
 מכוונים לקריאה מחדש שלו, המבהירה את תוכנו
 האמתי.